

GENEALOGIA
WŁADCÓW
FRANCJI

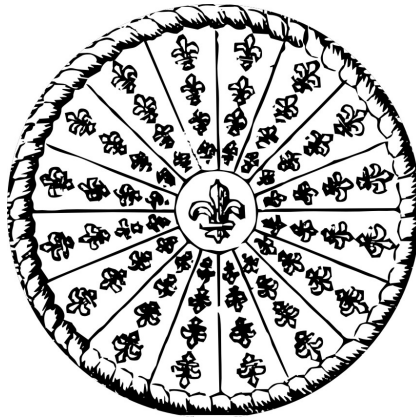

GENEALOGIA
WŁADCÓW
FRANCJI
od VIII do XIX w.

przez

P. JAWORSKIEGO

MMXX

SPIS TREŚCI

ZAKRES TEMATYCZNY
I UKŁAD KSIĄŻKI

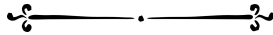
7

TYTULATURA I REGUŁY SUKCESJI
WE FRANCUSKIM DOMU PANUJĄCYM

9

GŁÓWNE DZIEŁA

17

I. KAROLINGOWIE I ROBERTYNGOWIE

20

II. KAPETYNGOWIE

110

III. WALEZJUSZE

226

IV. BURBONOWIE

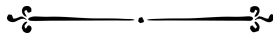
362

V. BONAPARTOWIE I BURBONOWIE

452

VI. ANEKSY

596

LISTA PRETENDENTÓW
DO FRANCUSKIEGO TRONU

711

ZAKRES TEMATYCZNY I UKŁAD KSIĄŻKI

*

Opracowanie to zawiera genealogię dynastii, zasiadających na francuskim tronie od 751 do 1870 roku. Poczet opisywanych tutaj władców otwiera pierwszy namaszczony król frankijski, Pepin Krótki, zamyka zaś cesarz Napoleon III.

W owym okresie panowało we Francji pięćdziesięciu siedmiu monarchów z dynastii Karolingów, Robertyngów, Bosonidów, Kapetyngów, Walezjuszy, Plantagenetów, Burbonów i Bonapartych. Ich biogramy, uszeregowane chronologicznie według kolejności obejmowania tronu, tworzą główny zrąb książki.

Każdy biogram mieści informacje biograficzno-genealogiczne (daty i miejsca narodzin, ślubów, koronacji, zgonów i pochówków, a także dzierżone tytuły arystokratyczne, godności cywilne i wojskowe) na temat jednego władcy, jego rodziców, rodzeństwa, legalnych i morganatycznych małżonek oraz potomków w linii męskiej, ujęte w zwięzłe, encyklopedyczne noty.

Uwzględniono dzieci małżeńskie, morganatyczne i nieślubne, zarówno te, które dożyły wieku dojrzałego, jak i rychło zmarłe, jako że w rodzinach panujących każde narodziny stanowiły ważne wydarzenie dla dziejów kraju, a i niemowlęta samym swoim istnieniem często odgrywały niebagatelną rolę na scenie politycznej.

Celem ukazania kolejnych generacji zstępnych posłużono się genealogią wcinaną, kolejne pokolenia oznaczając według następującego systemu:

- 1, 2, 3... *dzieci (I pokolenie zstępnych)*;
A, B, C... *wnuki (II pokolenie zstępnych)*;
I, II, III... *prawnuki (III pokolenie zstępnych)*;
a, b, c... *IV pokolenie zstępnych*;
i, ii, iii... *V pokolenie zstępnych*;
(1), (2), (3)... *VI pokolenie zstępnych, etc.*

Prosty system odsyłaczy umożliwia szybkie odnalezienie odpowiednich informacji. Oto najczęściej stosowane:

(→ s. 245); (← s. 212) – dana osoba jest przedstawiona na wskazanej stronie;

(↓) – dana osoba jest przedstawiona w dalszej części danego biogramu;

(↑) – dana osoba jest przedstawiona wcześniej w danym biogramie;

(→ biogr. Ludwika I Pobożnego); (← rozdział I, biogr. Karola II Łysego) – dana osoba jest przedstawiona w biogramie innego monarchy.

Znajdujące się na końcu książki aneksy mieszczą rodowód Burbonów, zstępnych najmłodszego syna Ludwika IX, od momentu ich oddzielenia się od głównego kapetyńskiego pnia do bezpośrednich przodków Henryka IV, a także niektóre boczne gałęzie tej rodziny (m.in. Kondeuszy i Contich), istotne dla ukazania pełnego obrazu francuskiego domu panującego.

Aby zachować przejrzystość, imiona wszystkich opisywanych tu osób podano w ich polskiej formie. Jeśli dana osoba nosiła ich kilka czy kilkanaście, wówczas te, którymi posługiwano się na co dzień, wyróżniono rozspacjowaniami, np. K s a w e r y Maria Józef; Maria Adelajda K l o t y l d a Ksawera etc.

SUKCESJA I TYTULATURA WE FRANCUSKIM DOMU PANUJĄCYM

✧

Reguły sukcesji

We Francji tron dziedziczyli mężczyźni potomkowie monarchy, potomkowie legalnie zawartych mariaży dynastycznych. Należące do dynastii kobiety mogły jedynie przenosić posiadane prawa sukcesyjne na własne dzieci lub mężów. W opisywanym okresie sytuacja taka miała miejsce dwukrotnie: po raz pierwszy w X w. po wstąpieniu na tron Raula z burgundzkiej dynastii Bosonidów, zięcia Roberta I, po raz wtóry w toku wojny stuletniej, gdy po zajęciu przez wojska angielskie Paryża następcą Karola VI został wyznaczony mąż jego córki, król Anglii Henryk V, a po śmierci obu władców (1422) królem Francji ogłoszono syna Henryka V i wnuka po kądzieli Karola VI – Henryka VI Angielskiego.

Za panowania ostatnich Kapetyngów (1314–28) pozbawiono ostatecznie kobiety praw sukcesyjnych oraz możliwości ich przekazania własnym potomkom; precedensem stało się odsunięcie od dziedziczenia córki Ludwika X, Joanny, po śmierci jej przyrodniego brata, niemowlęcego króla Jana I, i przekazanie francuskiej korony jej stryjowi a młodszemu bratu Ludwika X – Filipowi V. Podobnie postąpiono po wygaśnięciu głównej linii Kapetyngów na osobie Karola IV w 1328; tron objęli wówczas Walezjusze, zstępni po mieczu młodszego syna Filipa III Śmiałego, zaś pominięci w sukcesji zostali córka Karola IV oraz król angielski Edward III (po matce wnuk Filipa IV Pięknego, starszego syna Filipa III). W obu wspomnianych wypadkach postąpiono tak

z przyczyn politycznych i wydaje się, że dopiero od XV w. zaczęto uzasadniać wykluczenie kobiet z sukcesji tzw. *prawem salickim*, odkrytym w archiwach królewskich w latach 50. XIV w. (niemniej anonimowe źródło z drugiej połowy XV w. podaje, że powołano się na jego reguły już po śmierci Karola IV w 1328).

Ustanowienie reguł prawa salickiego poskutkowało wykluczeniem z sukcesji obcych dynastii, spowodowało jednak, że tron dziedziczył nieraz bardzo odległy kuzyn zmarłego władcy; i tak po wygaśnięciu Walezjuszy dziedzicem zamordowanego Henryka III (1589) został jego kuzyn 21. stopnia, Henryk IV – wspólnym po mieczu przodkiem obu władców był Ludwik IX Święty (zm. 1270).

Dom Francji

Od drugiej połowy XIII w. do końca *ancien régime'u* zasiadające na francuskim tronie dynastie określano *Domem Francji* (*maison de France*). Składali się nań według hierarchii godności: król i królowa (↓ monarcha), matka króla (królowa wdowa), następcą tronu (↓) i jego żona, synowie Francji (↓ dzieci Francji) z małżonkami, niezamężne córki Francji (zameżne przynależały do rodu męża i przysługiwały im jego tytuły oraz rangi) w randze braci lub ojca, wnuki Francji (↓) i ich żony, niezamężne wnuczki Francji w randze braci lub ojca, księżęta krwi (↓) i ich małżonki oraz niezamężne księżniczki krwi w randze braci lub ojca. *Rodziną królewską* (*famille royale*) określano wymienione wyżej osoby z wnukami i wnuczkami Francji łącznie.

Dekret Ludwika Filipa I z 1830 przyznawał jego córkom i siostrze Adelajdzie tytuł *księżniczki orleańskiej* (*princesse d'Orléans*). Jednocześnie rodzina króla zaprzestała posługiwania się tytułem książąt krwi (↓ książęta krwi); jego synowie, pominięci w rozporządzeniu z 1830, zachowali osobiste tytuły książęce nadane im po narodzinach przez Ludwika XVIII. Po obaleniu monarchii lipcowej w 1848 członkowie linii orleańskiej przyjęli honorowe tytuły *książąt orleańskich* (*princes d'Orléans*). Gdy w 1883 stali się spadkobiercami legitymistycznych pretensji hrabiego Chambord, wnuka Karola X, zaczęto określać ich (pierwotnie w prasie monarchistycznej) honorowym tytułem *książę/księżniczka Fran-*

cji, który w historii francuskiej monarchii nigdy przedtem nie występował († dzieci Francji).

Cesarski Dom Francji (maison impériale de France; maison Bonaparte, od 1852 dynastie Napoléon) zgodnie z uchwałami Senatu z 1804 i 1852 oraz statutami rodzinnymi z 1806 i 1853 dzielił się na dwa oddzielne podmioty:

rodzinę cesarską (famille impériale), stworzoną przez legalnych lub przysposobionych potomków cesarza oraz innych książąt włączonych do linii sukcesji (m.in. braci i siostry cesarza) jak również ich małżonków i prawowitych potomków. Członkom rodziny cesarskiej przysługiwał od 1804 tytuł *księcia francuskiego/księżniczki francuskiej (prince/princesse français)*, a od 1852 noszą oni tytuł *księcia/księżniczki Napoléon (prince/princesse Napoléon)*;

rodzinę cywilną (famille civile), zrzeszającą niedynastycznych potomków Domu Cesarskiego oraz ich małżonków (głównie potomków wykluczonego z sukcesji Lucjana Bonapartego); noszą oni nazwisko *Bonaparte*.

Wymienione uchwały i statuty pomijały całkowicie zstępnych Hieronima Bonapartego z pierwszego małżeństwa (amerykańska linia Bonaparte-Patterson).

Monarcha

Tytułem królewskim, przejętym przez Kapetyngów od Karolingów i ogólnie obowiązującym od X w., był *król Franków (roi des Francs, łac. rex Francorum)*, natomiast tytuł *król Francji (roi de France, rex Franciae)* utrwalił się od panowania Ludwika IX Świętego (zm. 1270). Kapetyngowie od 1285 oraz Burbonowie do 1791 i w latach 1814–30 używali tytułu *król Francji i Nawarry (roi de France et de Navarre)*, Ludwik XVI w latach 1791–92 oraz Ludwik Filip I w latach 1830–48 byli *królami Francuzów (roi des Français)*, zaś tytułem panujących Bonapartych był *cesarz Francuzów (empereur des Français)*.

Pierwszym władcą który użył w oficjalnym dokumencie numeru porządkowego był Karol V (zm. 1380), zaś pierwszym, który bił monety ze swoim imieniem oraz numerem był Ludwik XII (zm.

1515). Z kolei jego następcy, Franciszkowi I (zm. 1547), przypisano numer porządkowy dopiero po akcesji jego wnuka i imiennika w 1559. Dokumenty państwowe sygnowane były przez monarchę zawsze tylko imieniem; tak samo czyniła jego małżonka.

W okresie Wielkiej Rewolucji członkowie obalonej dynastii burbońskiej oficjalnie otrzymali nazwisko *Kapet (Capet)*, nawiązujące do protoplasty dynastii Kapetyngów. Zarówno przed jak i po tym czasie żaden monarcha francuski nie posiadał nazwiska.

Mówiąc o królu i królowej w trzeciej osobie używano tytułów *Jego/Jej Wysokość (Sa Majesté)*, natomiast cesarzowi i cesarzowej Francuzów przysługiwał tytuł *Jego/Jej Cesarska Wysokość (Sa Majesté impériale)*. Zwracając się bezpośrednio do monarchy bądźż jego małżonki posługiwano się określeniami *Sire* oraz *Madame*.

Dzieci Francji

Aż do upadku *ancien régime'u* nie istniały tytuły *księcia* i *księżniczki Francji (prince/princesse de France)*. W XIII w. dzieci władcy zaczęto w oficjalnych dokumentach określać *de France (Francuski/Francuska)*; w 1299 nazwano tak Ludwika, młodszego syna Filipa III Śmiałego. Począwszy od XIV w. prawowitych synów oraz córki królów zwano *dziećmi Francji (enfants de France)*; po raz pierwszy użyto tego zwrotu w 1330 w odniesieniu do Ludwika, młodo zmarłego syna Filipa VI. Ów przywilej został przez Ludwika XIV rozszerzony na dzieci delfina (↓ następcy tronu), a następnie na potomstwo jego najstarszego syna. W latach 1791–92 dzieci Ludwika XVI nosiły tytuły książąt francuskich (*princes français*).

Syna Francji (fils de France) tytułowano początkowo *Monseigneur* (↓ Monseigneur), dołączając nazwę apanaży, później zaś przyjęła się forma *Monsieur* (↓ Monsieur); *córkę Francji (fille de France)* tytułowano *Madame* (↓ Madame), dodając potem imię. Dzieciom Francji przysługiwał predykat *Królewskiej Wysokości (Altesse Royale)*.

Z początkiem XVII w. utrwalił się na francuskim dworze zwyczaj zwlekania z nadaniem imienia nowonarodzonym dzieciom Francji aż do uroczystego chrztu, który mógł mieć miejsce nawet

kilka lat później. Do tego czasu królewskiego potomka, ochrzczonego z wody, określano jedynie za pomocą tytułu oraz, choć nie zawsze, tymczasowym imieniem (najczęściej tożsamym z przyjętym podczas oficjalnego chrztu).

Następca tronu

Do XIV w. nie nosił we Francji żadnego wyróżniającego tytułu. Aby zabezpieczyć swoim pierworodnym bezkonfliktową sukcesję, pierwsi Kapetyngowie desygnowali ich na współwładców i z reguły koronowali *vivente rege*. Praktyki tej zaprzestano za panowania Filipa II Augusta (zm. 1223).

Od 1349 bezpośredniemu następcy francuskiego tronu przysługiwał tytuł *delfina Viennois (dauphin de Viennois)*, jego małżonkę zaś tytułowano *delfiną Viennois (dauphine de Viennois)*. Pierwszym noszącym tytuł delfina dziedzicem korony był przyszły Karol V (zm. 1380). Wedle części opracowań do objęcia tronu przez Henryka II (zm. 1559) tytuł ów brzmiał *delfin Viennois*, a następnie – *delfin Francji (dauphin de France)*, niemniej dzieło brata Anzelma z 1712 traktujące o genealogii władców Francji określa *delfinem Viennois* zarówno pierworodnego Ludwika XIV, Wielkiego Delfina (zm. 1711), jak i jego najstarszego syna, Małego Delfina (zm. 1712), co świadczy o używaniu tej właśnie formy tytułu.

Tytułem oficjalnie przysługującym delfinowi był *Monseigneur le Dauphin* (↓ *Monseigneur*), lecz w praktyce posługiwano się formą: *Monsieur le Dauphin*. Ostatnim synem Francji noszącym tytuł delfina był starszy syn Karola X, Ludwik Antoni, książę Angoulême (zm. 1844). Od tego czasu ów tytuł jest przyznawany jako honorowy legitymistycznym pretendentom do tronu.

Przez krótki czas w trakcie Wielkiej Rewolucji (1791–92) oraz w okresie monarchii lipcowej (1830–48) bezpośredni sukcesor tronu Francji nosił tytuł *księcia królewskiego (prince royal)*; określano nim syna Ludwika XVI oraz najstarszego syna i wnuka Ludwika Filipa I.

Najstarszemu synowi cesarza Francuzów przysługiwał tytuł *księcia cesarskiego (prince impérial)*; nosili go jedyni prawowici synowie Napoleona I i III.

Delfinowi i księciu królewskiemu przysługiwał predykat *Królewskiej Wysokości (Altesse Royale)*, natomiast predykatem przysługującym księciu cesarskiemu była *Cesarska Wysokość (Altesse Impériale)*.

Monseigneur

W wiekach średnich w stosowano ów zwrot w odniesieniu do synów Francji († dzieci Francji), po czym dołączano nazwę apanaży (np. o księciu burgundzkim mówiono: *Monseigneur le duc de Bourgogne*). Za Walezjuszy został on wyparty przez tytuł Monsieur (↓), a tytuł *Monseigneur le Dauphin* przysługiwał jedynie delfinowi († następca tronu), choć w praktyce stosowano w odniesieniu do niego formę: *Monsieur le Dauphin*. Jedynie pierworodnego Ludwika XIV, Wielkiego Delfina (zm. 1711), tytułowano zgodnie z wolą króla *Monseigneur*, co miało dodatkowo wyróżniać go w hierarchii dworskiej.

Monsieur

Do objęcia tronu przez Walezjuszy (1328) zwrotem tym posługiwali się w oficjalnych dokumentach sami monarchowie. Po tym czasie określano nim synów Francji († dzieci Francji; także † Monseigneur), którym dodawano po nim nazwę apanaży (np. o księciu Berry mówiono *Monsieur le duc de Berry* lub w skrócie *Monsieur de Berry* etc.).

Od połowy XVI w. tytuł Monsieur bez jakichkolwiek dodatkowych określeń był zarezerwowany dla młodszego brata króla lub delfina; pierwszym wyróżnionym w ten sposób członkiem rodziny królewskiej był brat Henryka III, Franciszek, książę Anjou (zm. 1584), ostatnim zaś przyszły Karol X za panowania starszego brata, Ludwika XVIII. Tak jak wszystkim dzieciom Francji, Monsieur przysługiwał predykat *Królewskiej Wysokości (Altesse Royale)*.

Madame

Tytuł przynależny królowej, delfinie, żonie Monsieur i najstarszej córce króla, a także jej młodszym siostram († dzieci Francji), którym przydawano po nim imię (w przypadku licznych córek Ludwika XV stosowano również numerację). Jeśli tytuł należał

aktualnie do małżonki Monsieur, pierworodną króla zwano *Madame Royale*; córki Francji z traciły tytuł Madame po zamążpójściu, o ile małżonek nie był od nich niższy rangą. Mesdames przysługiwał predykat *Królewska Wysokość (Altesse Royale)*.

Wnuki Francji

Określano tak legalnych synów (*petit-fils de France*), a od XVII w. także córki (*petite-fille de France*) synów Francji (za wyjątkiem dzieci delfina i jego pierworodnego † dzieci Francji), pod warunkiem, iż osoby te były wnukami/wnuczka mi króla. Ów warunek stracił ważność w 1787 po nadaniu przez Ludwika XVI tytułu wnuka Francji synom hrabiego Artois (przyszłego Karola X), który był wprawdzie synem Francji, lecz jego ojciec a dziad jego dzieci był jedynie delfinem. Wnukom Francji przysługiwał predykat *Królewskiej Wysokości (Altesse Royale)*.

Mademoiselle

Tytuł przynależny najstarszej córce Monsieur (†); młodszym dodawano po nim imię lub nazwę apanaży (np. *Mademoiselle d'Alençon*). W XVII w. najstarszą córkę Gastona Orleańskiego, brata Ludwika XIII, dla odróżnienia jej od kuzynek, córek Filipa I Orleańskiego, brata Ludwika XIV, zwano *Grande Mademoiselle*. Córki Francji traciły ten tytuł po zamążpójściu, o ile małżonek nie był od nich niższy rangą. Mesdemoiselles przysługiwał predykat *Królewskiej Wysokości (Altesse Royale)*.

Książęta krwi

Od XV w. określano w ten sposób zstępnych po mieczu Ludwika IX Świętego (zm. 1270) nietworzących rodziny królewskiej († Dom Francji) i mających legalne prawa do sukcesji tronu po jej wymarciu; w późniejszym czasie uściślono to pojęcie do potomków w linii męskiej wnuka Francji († wnuki Francji). Henryk III (zm. 1589) jako pierwszy użył zwrotu *książę krwi Francji (prince du sang de France)* w przywileju wydanym w 1576, który przyznawał księżętom i księżniczkom krwi od chwili ich narodzin wszelkie przywileje para Francji oraz pierwszeństwo przed wszystkimi kościelnymi i świeckimi parami królestwa. Innym określeniem książąt krwi było *książęta kwiatu lili (princes des fleurs de lys)*.

Tytuł *pierwszego księcia krwi* był w oficjalnym użyciu od początku XVI w.; pierwszym tytułowanym tak potomkiem Domu Francji był Karol IV, książę Alençon (zm. 1524) (→ rozdział II, biogr. Filipa III Śmiałego). Od akcesji Henryka IV w 1589 dzierżyli go potomkowie linii Kondeuszy, zstępni brata stryjecznego Henryka IV (→ aneks III), a w latach 1709–1830 potomkowie linii orleańskiej, zstępni młodszego syna Ludwika XIII (→ rozdział IV).

Nazwiskiem książąt krwi była z reguły nazwa apanaży dzierzonych przez wnuka Francji, od którego się wywodzili, a przysługującym im predykatem była *Najjaśniejsza Wysokość* (*Altesse Sérénissime*); potomkowie linii orleańskiej, książęta krwi od 1709, od 1824 nosili zgodnie z dekretem Karola X predykaty *Królewskich Wysokości* (*Altesse Royale*).

Monsieur le Prince

Tytuł przynależny pierwszemu księciu krwi. W latach 1589–1709 dzierzony przez głowę linii Kondeuszy, następnie linii orleańskiej. Żonę Monsieur le Prince określano *Madame la Princesse*.

Głowa rodu Contich, bocznej odnogi Kondeuszy, używał tytułu *Monsieur le Prince de Conti*, a jego małżonka: *Madame la Princesse de Conti*.

Monsieur le Duc

Tytuł dzierzony przez pierworodnego syna Monsieur le Prince, a po przejściu tytułu pierwszego księcia krwi na głowę linii orleańskiej (1709) – przez głowę linii Kondeuszy. Małżonka Monsieur le Duc tytułowana była *Madame la Duchesse*.

Monsieur le Comte

Tytuł honorowy przyjęty w 1589 przez młodszego brata protoplasty linii Kondeuszy, Karola de Bourbon, hrabiego Soissons, celem wyróżnienia od pozostałej utytułowanej szlachty. Po wygaśnięciu męskiej linii jego zstępnych w XVII w. przeszedł on na osiadłą we Francji boczną linię dynastii sabaudzkiej, Savoy-Carignan.

GLÓWNE DZIEŁA

*

Opracowania obcojęzyczne

Europäische Stammtafeln. Stammtafeln zur Geschichte der europäischen Staaten. Begründet von Wilhelm Karl Prinz zu Isenburg, fortgeführt von Frank Baron Freytag von Loringhoven. Neue Folge. Herausgegeben von Detlev Schwennicke, t. I–XXVI (Marburg, Frankfurt a. M. 1980–2009)

Historie genealogique et chronologique de la Maison Royale de France. Des Grands Officiers de la Couronne et de la Maison du Roy. Par le P. Anselme, t. I (Paris 1712)

E. Brandenburg: *Die Nachkommen Karls des Grossen. I–XIV. Generation* (Leipzig 1935)

M. Huberty, A. Giraud, F. et B. Magdelaine: *L'Allemagne dynastique, t. I–IV* (Le Perreux 1976–85)

O. Posse: *Die Wettiner. Genealogie des Gesamthauses Wettin. Ernestinischer und Albertinischer Linie mit Einschluß der regierenden Häuser von Großbritannien, Belgien, Portugal und Bulgarien. Mit Berichtigungen und Ergänzungen der Stammtafeln bis 1993 von Manfred Kobuch* (Leipzig 1994)

H. und M. Rall: *Die Wittelsbacher in Lebensbildern* (Graz, Wien, Kölln – Styria 1986)

R. Reifenscheid: *Die Habsburger in Lebensbildern. Von Rudolf I. bis Karl I.* (München 2007)

O. Thomson: *The impossible Bourbons. Europe's most ambitious dynasty* (Amberley 2009)

W. Wegener: *Genealogische Tafeln zur mitteleuropäischen Geschichte* (Heinz Reise-Verlag, Göttingen 1962-1969)

Opracowania polskie

Dynastie Europy, pod red. A. Mączaka (Wrocław 1997, 2009)

Historia Europy, pod red. A. Mączaka (Wrocław 1997)

Słownik dynastii Europy, pod red. J. Dobosza i M. Serwańskiego (Poznań 1999)

Słownik władców Europy nowożytnej i najnowszej, pod red. jw. (Poznań 1998)

Słownik władców Europy średniowiecznej, pod red. jw. (jw.)

J. Bradbury: *Kapetyngowie. Królowie Francji 987–1328* (Kraków 2017)

I. Bricard: *Dynastie panujące Europy* (Warszawa 2007)

W. Dworzaczek: *Genealogia, t. I–II* (Warszawa 1959)

O. Forst-Battaglia: *Wywód przodków Marii Leszczyńskiej w: Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego*, 4 (1913)

E.M. Hallam, J. Everard: *Francja w czasach Kapetyngów. 987–1328* (Warszawa 2006)

M. Hertmanowicz-Brzoza, K. Stepan: *Słownik władców świata* (Kraków 2005)

R.J. Knecht: *Walezjusze. Królowie Francji 1328–1589* (Kraków 2019)

R. McKitterick: *Królestwa Karolingów. Władza – konflikty – kultura. 751–987* (Warszawa 2011)

J.E. Morby: *Dynastie świata. Przewodnik chronologiczny i genealogiczny* (Kraków 1998)

P. Riché: *Karolingowie. Ród który stworzył Europę* (Warszawa 1997)

C. Rojas: *Burbonowie pozbawieni tronu* (Kraków 2001)

J.H. Shennan: *Burbonowie. Dzieje dynastii* (Warszawa 2009)

W. H.C. Smith: *Ród Bonapartych* (Warszawa 2008)

S.A. Sroka: *Genealogia Andegawenów węgierskich* (Kraków 1999)

Witryny internetowe

Genealogie Mittelalters. Mittelalterliche Genealogie im Deutschen Reich bis zum Ende der Staufer; zawiera biogramy władców państw, głównie frankijskich i niemieckich, począwszy od wczesnego średniowiecza po XIV w.

An Online Gotha Paula Theroffa; oparta głównie na *Europäische Stammtafeln* (↑) oraz na *Almanachach Gotajskich*.

Medieval Lands Charlesa Cawley'a; zawierająca szczegółowe genealogie średniowiecznych dynastii i możnowładczych rodów europejskich wraz z wykazem najważniejszych źródeł.

